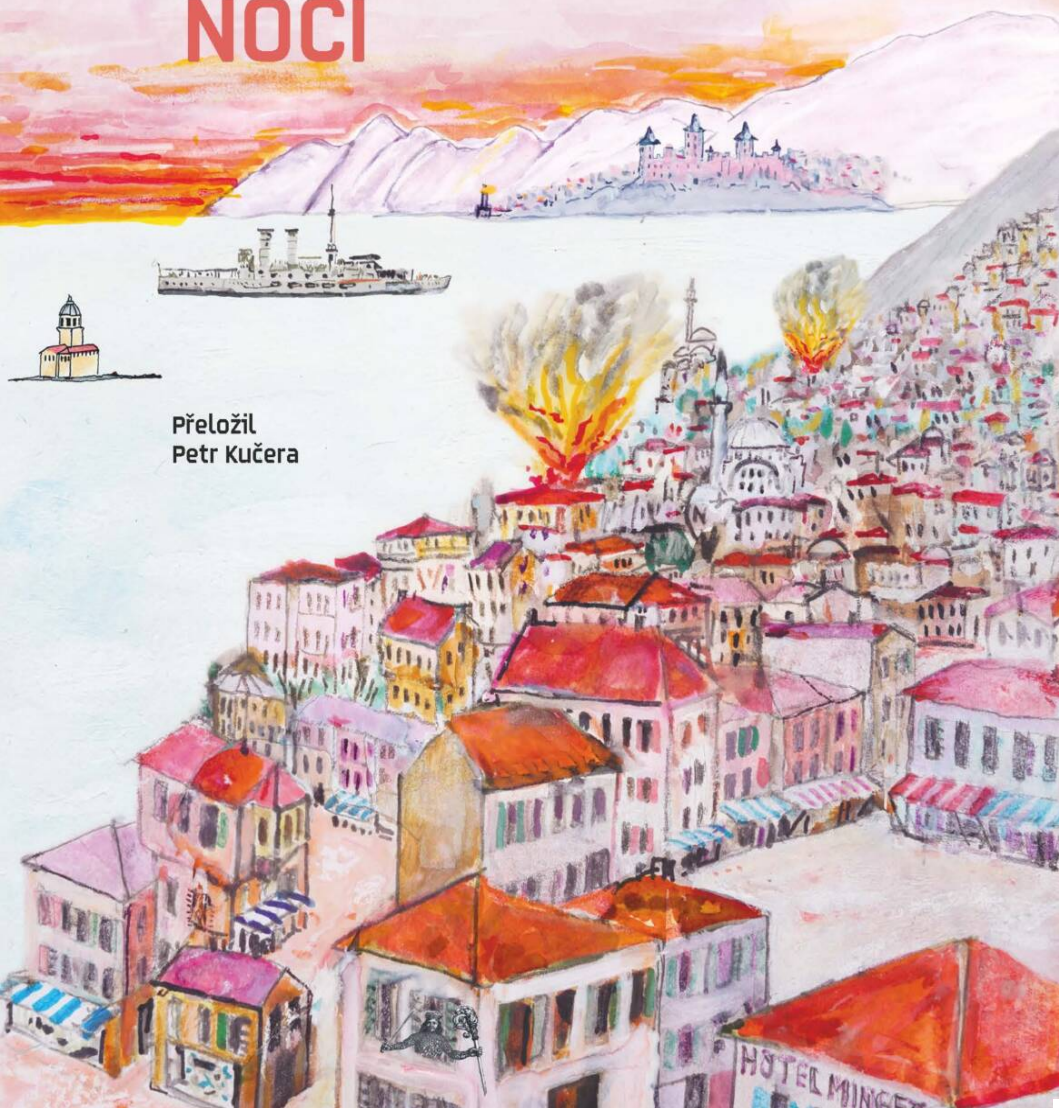

Orhan Pamuk

MOROVÉ NOCI

Přeložil
Petr Kučera

MOROVÉ NOCI

Orhan Pamuk

MOROVÉ NOCI

Přeložil Petr Kučera
Argo

Tato kniha byla vydána s finanční podporou Ministerstva kultury
a cestovního ruchu Turecké republiky v rámci programu TEDA.

NIGHTS OF PLAGUE / VEBA GECELERİ

Copyright © 2021, Orhan Pamuk

All rights reserved

Translation © Petr Kučera, 2025

Cover illustration © Orhan Pamuk

© Argo, 2025

ISBN 978-80-257-4656-1 (váz.)

ISBN 978-80-257-4687-5 (e-kniha)

„Když se blíží nebezpečí, promlouvají v duši člověka vždy dva hlasy stejně silně: jeden celkem rozumně radí, aby si člověk promyslel samu podstatu nebezpečí a uvažoval o prostředcích, jak je odvrátit; druhý neméně rozumně říká, že je příliš těžké a bolestné myslet na nebezpečí, když stejně není v lidské moci všechno předvídat a ubránit se obecnému vývoji událostí, a proto je lépe odvrátit se od věcí těžkých, dokud nenastanou, a myslet na věci příjemné. Když je člověk sám, řídí se obvykle prvním hlasem, ve společnosti naopak podléhá druhému.“

Lev Nikolajevič Tolstoj: *Vojna a mír*

„Žádný spisovatel pozdější doby si nedal práci srovnat a přezkoušet všechny tyto zprávy a sestavit z nich souvislý řetěz událostí, příběh té morové rány.“

Alessandro Manzoni: *Snoubenci*

Pozornému čtenáři dozajista neunikne, že ilustrace na přebalu zachycuje město Arkaz z blízkosti Vládního náměstí, přesto je v pozadí hrad a město opět vidět. Rád bych poděkoval malíři Ahmetovi Işıkcımu, že mě přesvědčil, abych tuto nedůslednost zachoval, neboť se nedokázal vzdát pohledu na Arkazský hrad z dálky, příteli historikovi Edhemu Eldemovi, jehož návrhy a opravy mi při dopisování knihy byly velmi užitečné, a redaktorům Yücelu Demirelovi, Teyfuru Erdoğanovi, Fahri Güllüoğluovi, Darminu Hadzibegovičovi a Şeydâ Öztürkové.

ÚVOD

Toto je jak historický román, tak historie napsaná formou románu. Při líčení šesti nejpřekotnějších a nejdramatičtějších měsíců v životě ostrova Minger, perly východního Středomoří, jsem do příběhu přimíchala též dějiny této mému srdci tak drahé země.

Když jsem zkoumala, co se během morové epidemie v roce 1901 na ostrově událo, nabyla jsem pocitu, že k pochopení subjektivních rozhodnutí, která hrdinové v tomto krátkém, bouřlivém údobí učinili, historická věda nestačí a že je lze lépe osvětlit pomocí umění románu, a snažila jsem se obojí skloubit.

Nechť se však čtenáři nedomnívají, že na počátku mého počínání stály takovéto navýsost literární otázky. Vše začalo tím, že se mi do rukou dostaly dopisy, jejichž bohatost se v knize pokouším zprostředkovat v celé její šíři. Byla jsem požádána, abych poznámkami opatřila a pro tisk připravila 113 dopisů, které princezna Pakize, třetí dcera třiatřicátého osmanského sultána Murata V., napsala mezi lety 1901 a 1913 své sestře, princezně Hatici. Kniha, do jejíž četby jste se právě pustili, byla zprvu koncipována jako „předmluva editora“ k této korespondenci.

Předmluva se postupně rozrůstala a během výzkumu rozrůžňovala, až se proměnila v text, který držíte v rukou. Musím přiznat, že ze všeho nejvíc mě okouznil styl a inteligence šarmantní a neobyčejně empatické princezny Pakize. Princezna oplývala chutí vyprávět, nadšením pro detail a vlohami pro popis, jimiž je obdařeno pramálo historiků a romanopisců. Léta jsem v britských a francouzských archivech pročítala zprávy konzulů z přístavních měst osmanské říše, složila jsem na jejich základě doktorát a uveřejnila řadu akademických studií. Žádný konzul ale nedokázal tytéž události, dny cholery a moru, vylicít s takovou hloubkou a tak krásně, v žádné zprávě člověk necítí atmosféru

osmanských přístavních měst a nevidí barvy uliček a tržišť ani neslyší vřeštění racků a klapání kol kolesek. Nápad učinit z předmluvy editora román mi nejspíš vnuklo živé vyprávění princezny Pakize, přistupující k lidem, věcem i jevům nesmírně citlivě.

Při četbě dopisů jsem si kladla otázku, zda příčinou princezny schopnosti vyličit tytéž události mnohem barvitěji a „podrobněji“ než historici a konzulové nebylo to, že je žena. Nezapomeňme, že autorka dopisů během morové epidemie téměř neopustila hostinský pokoj v budově místodržitelství a o událostech ve městě se dozvídala od svého manžela lékaře! Přesto se jí nejenže podařilo věrně zachytit mužský svět politiků, úředníků a doktorů, navíc se s nimi dokázala i ztotožnit. Já jsem se ve svém románu-historii pokusila tento svět oživit vlastním způsobem. Ale je samozřejmě těžké uchovat si takovou jasnost, pronikavost a žízeň po životě, jaké měla princezna Pakize.

Dalším důvodem, proč mě tolik nadchly tyto skvostné dopisy, které by v tištěné podobě zabraly nejméně šest set stran, je pochopitelně můj mingerský původ. Když jsem byla malá, narážela jsem na princeznu Pakizi v učebnicích, novinových sloupcích, a především v národních dětských týdenících (*Ostrovní lekce*, *Dějepis*) otiskujících historické hrdinské příběhy a obrázkové seriály. Vždycky jsem k ní cítila zvláštní náklonnost. Nakolik je Minger pro jiné pohádkovým, takřka bájným ostrovem, natolik je pro mě princezna Pakize pohádkovou hrdinkou. Bylo to jako dotek kouzla, když se mi nečekaně dostaly do ruky její dopisy a já poznala všední starosti, skutečné pocity, a hlavně silnou osobnost a upřímnost pohádkové princezny. Trpěliví čtenáři se na konci knihy dozvědí, jak jsem se s ní setkala i osobně.

O pravdivosti světa, o němž se v dopisech mluví, jsem se ujistila, když jsem si prošla archivy v Istanbulu, na Mingeru, v Anglii a ve Francii a pročítla dokumenty a memoáry vztahující se k danému období. Přesto jsem se při psaní historického románu tu a tam neubránila tomu, abych se s princeznou Pakizí ztotožnila a měla pocit, že líčím svůj vlastní příběh.

Umění románu se opírá o schopnost napsat příběhy, jež jsme sami prožili, jako by to byly příběhy jiných lidí, a příběhy, které prožili jiní, jako bychom je prožili my sami. Proto mi nedělá potíže uvěřit tomu, že kdykoliv jsem se cítila být v kůži sultánovy dcery, chovala jsem se jako spisovatelka. Těžké ovšem bylo ztotožnit se s mocnými muži, paši a lékaři, kteří vedli boj s morem a prosazovali karanténu.

Aby se román duchem i formou spíš než osobnímu příběhu podobal historii, která je příběhem všech, je bezpochyby lepší, je-li děj vyprávěn z mnoha různých úhlů pohledu. Zároveň se ale připojuji k názoru velkého romanopisce Henryho Jamese, nejvíc ženského ze všech spisovatelů, že věrohodnosti románu prospěje, jsou-li veškeré jednotlivosti a události soustředěny kolem perspektivy jediné osoby.

Nicméně jelikož jsem *současně* psala historickou práci, mnohokrát jsem se pravidla „perspektivy jedné osoby“ nedržela, ba dokonce jsem ho porušila. Tak například v nejemotivnějších okamžicích předkládám čtenáři fakta a čísla a líčím dějiny institucí. Nebo když popisuji niterné pocity nějaké postavy, přecházím náhle a troufale k myšlenkám úplně jiné postavy, kterou ta první nemůže znát. Anebo jsem napsala, že podle některých spáchal Abdülaziz po sesazení z trůnu sebevraždu, ačkoliv upřímně věřím, že byl zavražděn. Jinak řečeno, snažila jsem se na barvitý svět, jež princezna Pakize v dopisech zachytila, pohlédnout též očima jiných svědků, aby má kniha byla krapet historičtější.

Z otázek, které mi jsou léta zhusta kladeny – jak se mi dopisy dostaly do ruky, nakolik vážně detektivní příběh беру, proč jsem nejdřív nevydala celou korespondenci atd. –, zde zodpovím pouze tu druhou. V myšlence napsat román mě původně podpořili kolegové akademici, jimž jsem se zmínila o zločinech popisovaných v dopisech a Abdülhamitově vášni pro romány. Další motivací mi byl zájem, který tak prestižní nakladatelství jako Cambridge University Press projevílo jak o nápad

s detektivkou, tak o historii maličkého ostrova Minger. Tajemství a význam tohoto úchvatného světa, jež mě po celá léta neomrzelo zaznamenávat, to je samozřejmě téma docela jiné a mnohem hlubší než otázka, kdo je vrah. Vrahova totožnost může posloužit nanejvýš jako indicie. Zájem o detektivní linii příběhu, počínaje citátem z Tolstého, největšího autora historických románů, a tímto úvodem, jistě promění celou knihu v moře indicií.

Mnozí mě tepali, že příliš polemizuji s populárními i oficiálními historiky (byť je jmenovitě neuvádím). Možná mají pravdu. Udělala jsem to proto, že bereme populárně naučné historické knihy příliš vážně.

V předmluvě každé práce o historii Orientu a Levanty se probírá problematika transkripce a vysvětluje se, jak bylo staré místní písmo převedeno na latinku. Hřeje mě u srdce, že jsem nenapsala další z těchto nudných knih. Mingerskou abecedu a jazyk beztak na nic převést nelze! Místní názvy přepisují někdy věrně dle psané podoby, jindy tak, jak se vyslovují. To, že v Gruzii existuje město, jehož jméno se píše podobně jako název ostrova, je prostá náhoda. Avšak to, že spousta věcí v mé knize bude čtenáři povědomá jako pozapomenuté vzpomínky, není náhoda, nýbrž úmysl.

Mîna Mingerská, Istanbul, 2017

1. KAPITOLA

Pakliže se v roce 1901 plavil z Istanbulu čtyři dny na jih parník chrlicí z komína černá uhelná oblaka, minul Rhodos a ještě půl dne pokračoval v cestě nebezpečnými, bouřlivými jižními vodami směrem k Alexandrii, mohli jeho pasažéři v dálce spatřit souměrné věže Arkazského hradu na ostrově Minger. Ostrov se nacházel na trase Istanbul–Alexandrie, a tak tajuplný stín a siluetu hradu zdálky obdivně a zvědavě pozorovalo nemálo cestujících. Sotva se onen skvostný výjev, jež Homér v *Iliadě* popisuje jako „smaragd z růžového kamene“, objevil na obzoru, někteří kapitáni zjemnělého ducha zvali pasažéry na palubu, aby se potěšili pohledem na panoráma Mingeru, a malíři cestující do Orientu tuto romantickou scenerii nadšeně zobrazovali a neopomněli k ní přidávat temné bouřkové mraky.

Jen málo lodí však u ostrova zastavovalo; vlastně se tehdy na Minger pravidelně jednou týdně plavily pouze tři parníky: *Saghalien*, jež každý v Arkazu poznal podle ostrého tónu píšťaly, *Equateur* s hlubším hlasem, oba náležející společnosti Messageries Maritimes, a ohleduplný *Zeus* krétské paroplavební firmy Pantaleon, který houkal zřídka a velmi krátce. Čili to, že se 22. dubna 1901, kdy náš příběh začíná, dvě hodiny před půlnocí blížil k Mingeru neohlášený parník, poukazovalo na nějakou mimořádnou okolnost.

Ono plavidlo s útlými bílými komíny a špičatou přídí, jež se k ostrovu tiše kradlo ze severu jako výzvědná loď, byla *Azi-ziye*, plavící se pod osmanskou vlajkou. Z rozkazu sultána Abdülhamita II. vezla z Istanbulu do Číny vybranou delegaci se zvláštním posláním. K sedmnácti členům výboru ve fezech, turbanech a kloboucích – náboženským učencům, vojákům, tlumočnickům a úředníkům – připojil Abdülhamit na poslední chvíli

svou čerstvě provdanou neteř princeznu Pakizi a jejího manžela doktora Nuriho. Šťastní, vzrušení a trochu i zaskočení novomanželé neměli tušení, proč je do „čínské delegace“ vzali, a často o tom spolu diskutovali.

Princezna Pakize, která stejně jako její starší sestry neměla strýce v lásce, si byla jistá, že sultán ji a jejího manžela připojil k delegaci se zlým úmyslem, ale důvod jí dosud unikal. Palácovní klevetníci tvrdili, že se sultán podle snaží vzdálit novomanžele z Istanbulu a přenechat je smrti v asijských dálavách zmítaných žlutou horečkou nebo arabských pouštích zamořených cholerou, jiní zase připomínali, že Abdülhamitovy skutečné pohnutky vyjdou najevo, až když jeho hra skončí. Sultánův zeť doktor Nuri na vše pohlížel poněkud optimističtěji. Tento osmatřicetiletý, velmi úspěšný a pracovitý karanténní lékař již několikrát zastupoval osmanský stát na mezinárodních zdravotnických konferencích. Svými úspěchy si získal sultánovu pozornost, osobně se s panovníkem seznámil a seznal to, co bylo známo mnoha karanténním doktorům, totiž že Jeho Výsost se stejně vášnivě jako o detektivky zajímá o pokroky evropské lékařské vědy. Sultán sledoval vývoj ve výzkumu mikrobů, vybavenosti laboratoří i na poli vakcinace a přál si přivést nejnovější výtobytky lékařství do Istanbulu a osmanských provincií. Doktor Nuri mohl též dosvědčit, že sultán je zpraven o nových infekčních chorobách, které se z Asie, přesněji řečeno z Číny, šířily na západ, a je jimi znepokojen.

Sultánova výletní loď *Aziziye* svištěla po hladině rychleji, než by se dalo čekat, neboť ve východním Středomoří panovalo bezvětří. Ačkoliv se nenacházel v oznámeném itineráři, zastavila *Aziziye* v izmirském přístavu. Členové výboru, kteří, jak se loď blížila ke kotvišti zahalenému mlhou, jeden po druhém stoupali po úzkém schodišti na kapitánský můstek a dožadovali se vysvětlení, se dozvěděli, že na palubu má být vzat jakýsi tajuplný pasažér. Ruský kapitán tvrdil, že ani on sám neví, o koho se jedná.

Nuže, oním záhadným cestujícím Aziziye nebyl nikdo jiný než hlavní hygienik osmanské říše, proslulý chemik a lékárník Bonkowski paša. Tento životem znavený, ale stále činorodý šedesátník byl zakladatelem moderní osmanské farmacie a sultánovým vrchním chemikem. Byl též zpola úspěšným podnikatelem, který dříve vlastnil rozličné společnosti, jež vyráběly růžovou vodu a voňavky, lahvovaly minerální vodu a zabývaly se lékárnictvím. Posledních deset let však pracoval pouze jako generální inspektor Úřadu pro ochranu veřejného zdraví, psal pro sultána zprávy o cholerozích a morových nákazách a běhal od epidemie k epidemii, od přístavu k přístavu a od města k městu, aby panovníkovým jménem kontroloval karanténní a hygienická opatření.

Chemik a farmaceut Bonkowski paša se též jako zástupce osmanského státu mnohokrát zúčastnil mezinárodních kongresů o karanténě. Před čtyřmi lety sepsal pro sultána Abdülhamita „memorandum“ o opatřeních, jež je třeba přijmout proti morové nákaze šířící se z východu. Dostalo se mu zvláštního pověření zastavit mor řádící v řeckých čtvrtích Izmiru. Bylo to tak: po rozličných epidemiích cholery se nakonec dostal do osmanské říše i nový morový bacil z východu, jehož schopnost vyvolat onemocnění, zvaná v lékařské hantýrce „virulence“, se občas zvyšovala, jindy klesala.

Bonkowski paša morovou epidemii v největším osmanském přístavu ve východním Středozeří za šest týdnů zastavil. Počítalo se to díky tomu, že se obyvatelé Izmiru podvolili domácí izolaci, respektovali uzávěry, ochotně poslechli vydaná nařízení a spolu s magistrátem a policií se pustili do chytání krys. Dezinfektoři – většina byli dobrovolní hasiči – provoněli celé město roztoky stříkanými z pump. Úspěchu Osmanské karanténní organizace věnovaly sloupky nejen místní deníky jako *Soulad* či *Amaltheia* nebo istanbulské noviny jako *Tlumočník pravdy* a *Úsilí*, nýbrž i francouzská a britská periodika, sledující šíření moru z východu přístav po přístavu; chemik Bonkowski paša,

istanbulský rodák polského původu, byl pro Evropany známou a respektovanou osobností. Po sedmnácti úmrtích byla morová nákaza v Izmiru úspěšně vymýcena, přístavy, kotviště, celnice, krámy a tržiště otevřeny a ve školách obnovena výuka.

Vybrání pasažéři *Aziziye*, sledující z paluby a z okének svých kajut, jak se chemik a jeho asistent naloďují, o úspěchu této karanténny a zdravotnické politiky věděli. Bývalého vrchního chemika učinil Abdülhamit před pěti lety pašou. Stanisław Bonkowski měl na sobě plášť do deště, jehož barva se ve tmě nedala rozeznat, kabát, který zvýrazňoval jeho vytáhlou postavu a mírný hrb, a v ruce šedivou brašnu, již jeho studenti znali dobrých třicet let a kterou nosil neustále s sebou. Jeho asistent dr. Ilias vlekl přenosnou laboratoř, sloužící chemiku pašovi všude, kam se vydal, k určování bacilů cholery a moru a rozlišení kontaminované vody od pitné, což mu sloužilo jako záminka k ochutnávání a kontrole veškerých vod v celé říši. Bonkowski a jeho asistent se odebrali do svých kajut, aniž se pozdravili se zvědavými pasažéry *Aziziye*.

Mlčenlivost a odměřenost obou nových cestujících zvědavost členů Poradního výboru jen povzbudila. Co bylo účelem tohoto tajnůstkářství? Proč Jeho Výsost posílala toutéž lodí do Číny dva nejvýznamnější osmanské odborníky na mor a epidemie (tím druhým byl dr. Nuri paša)? Zakrátko ovšem členové výboru zjistili, že Bonkowski paša a jeho asistent nemíří do Číny, nýbrž že mají vystoupit na Mingeru ležícím na trase do Alexandrie, a vrátili se ke svým záležitostem. Měli tři týdny na to, aby prodiskutovali, jak čínským muslimům správně vysvětlit islám.

Druhý karanténny specialista na palubě *Aziziye*, sultánský zeť – damat – doktor Nuri, se o tom, že Bonkowski paša nastoupil v Izmiru na palubu a na Mingeru má vystoupit, dozvěděl od své ženy. Novomanžele ta zpráva potěšila, neboť se s pašou seznámili už dřív – každý svého času zvlášť – a oblíbili si ho. Sultánův zeť se s velkým chemikem, o více než dvacet let starším, naposledy zúčastnil zdravotnické konference v Benátkách.